

Відтак підстав для задоволення позову в частині визнання недійсним наказу як одностороннього правочину немає.

Крім того, у ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України до способів захисту прав і законних інтересів віднесено також визнання відсутності прав. Водночас, як зазначено вище, якщо сторона договору, укладеного з банком, не погоджується з правовою оцінкою банку такого правочину як нікчемного, банк вправі звернутися до суду про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину. Процесуальне право кожної особи на звернення до суду гарантоване законом, а його реалізація не може порушити прав позивача. Отже, позовна вимога про визнання відсутнім права Банку вчиняти дії щодо застосування наслідків недійсності договорів, які віднесено до категорії нікчемних, також не підлягає задоволенню.

За результатами розгляду заяви Велика Палата Верховного Суду з підстав неправильного застосування судом (судами) норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення спору, задовольнила заяву про перегляд, а судові рішення, що оскаржуються, – скасувала з прийняттям нового рішення про відмову в задоволенні позову.

Адміністративна юрисдикція

ПРО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ, СЕРЕД ЯКИХ – РІВНІСТЬ УСІХ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ*

Порушення гарантій справедливого судового розгляду, а саме принципу рівності сторін, згідно з яким кожній стороні має бути надана можливість представити справу, включаючи докази у справі, за таких умов, щоб сторона не перебувала у гіршому становищі, ніж інша, є прямим порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Так, адміністративна справа заявниці С. про визнання протиправними дій управління Пенсійного фонду України (далі – ПФ України) та зобов'язання перерахувати пенсію згідно зі статтями 40 та 42 Закону України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” із застосуванням показника середньої заробітної плати за 2010 р., розглядалася у суді з травня 2011 р.

* Правову позицію сформовано Л. Сидоровою за: Постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 лютого 2018 р. у справі № 2а-3683/11.

Постановою Ленінського районного суду міста Дніпропетровська від 20 липня 2011 р. адміністративний позов С. задоволено. Дії управління ПФ України в Ленінському районі міста Дніпропетровська визнано протиправними та зобов'язано провести перерахунок пенсії.

Проте постановою Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 17 липня 2012 р. постанову Ленінського районного суду міста Дніпропетровська від 20 липня 2011 р. скасовано та прийнято нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

Справа в суді розглядалася у порядку скороченого провадження, передбаченого у ст. 183² Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України; тут і далі посилення на Кодекс у редакції, чинній на момент розгляду справи в суді першої та апеляційної інстанцій), рішення у справі судами обох інстанцій було прийнято без виклику сторін та без їх повідомлення про дату засідання за наявними у справі матеріалами, рішення суду апеляційної інстанції в касаційному порядку не переглядалося і набрало законної сили з моменту ухвалення.

Згодом С. подала до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) заяву проти України, у якій скаржилася на порушення своїх прав відповідно до ст. 6, а саме на те, що національний суд не повідомив її про здійснення апеляційного провадження у справі, у зв'язку з чим вона була позбавлена можливості подати заперечення стосовно поданої апеляційної скарги.

27 червня 2017 р. ЄСПЛ ухвалив рішення у справі “Лазаренко та інші проти України”, зокрема й за заявою С., № 15901/13, яким постановив, що Україна порушила стосовно заявниці п. 1 ст. 6 Конвенції – право на справедливий суд у зв'язку з недотриманням принципу рівності сторін. Рішення ЄСПЛ набуло статусу остаточного 27 вересня 2017 р.

13 листопада 2017 р. представник С. – А. подав до Верховного Суду України заяву про перегляд постанови Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 17 липня 2012 р. у справі № 2а-3683/11. Заяву мотивовано тим, що під час прийняття рішення апеляційним судом було порушено принцип рівності сторін, оскільки С. не було повідомлено про відкриття апеляційного провадження у справі, у зв'язку з чим у неї не було можливості скористатися правом подати заперечення на апеляційну скаргу і викласти доводи на підтримку своєї позиції; апеляційний суд порушив вимоги норм процесуального права, якими встановлено обов'язок направлення копії ухвали про відкриття апеляційного провадження особам, які беруть участь у розгляді справи, з метою надання заперечень на апеляційну скаргу, що, зі свого боку, вплинуло на змагальність сторін, рішення, прийняте за результатами апеляційного роз-

гляду справи, також не було направлено на її адресу. Отже, оскаржувана С. постанова суду апеляційної інстанції прийнята без дотримання вимог п. 1 ст. 6 Конвенції, про що вказано в рішенні ЄСПЛ від 27 червня 2017 р. у справі “Лазаренко та інші проти України”.

Розглянувши у судовому засіданні заяву С., заслухавши доводи її представника, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що заява підлягає задоволенню.

ЄСПЛ у рішенні від 27 червня 2017 р. у справі “Лазаренко та інші проти України” постановив, що національними судами було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції, де визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Також ЄСПЛ у цьому ж рішенні, вказуючи на порушення Україною п. 1 ст. 6 Конвенції, виходив із того, що національне законодавство України містить спеціальні норми щодо забезпечення інформування сторін процесу про основні процесуальні дії і дотримання таким чином принципу рівності сторін та зберігання відповідної інформації, оскільки загальна концепція справедливого судового розгляду охоплює фундаментальний принцип змагальності процесу.

У пункті 36 рішення у цій же справі ЄСПЛ звернув увагу, що принцип рівності сторін вимагає надання кожній стороні розумної можливості представляти свою справу за таких умов, які не ставлять одну зі сторін у явно гірше становище порівняно з протилежною стороною (рішення у справах “Домбо Бехеєр Б. В. проти Нідерландів” та “Авотінш проти Латвії”). Кожній стороні має бути забезпечена можливість ознайомитися із зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, зокрема й із апеляційною скаргою, та надати власні зауваження з цього приводу. Під загрозою стоїть впевненість сторін у функціонуванні правосуддя, яке ґрунтується, зокрема, на усвідомленні того, що вони мали змогу висловити свої думки щодо кожного документа в матеріалах справи (рішення у справі “Беєр проти Австрії”).

За змістом п. 37 цього рішення ЄСПЛ ст. 6 Конвенції не можна тлумачити як таку, що встановлює певну форму обслуговування судової кореспонденції (ухвали щодо прийнятності заяв у справах від 5 лютого 2004 р. “Богонос проти Росії” та від 24 січня 2017 р. “Бац проти України”). Від національних органів влади також не вимагається забезпечення бездоганного функціонування поштової системи (рішення у справі від 7 червня 2007 р. “Загородніков проти Росії”). Водночас загальна концепція справедливого судового розгляду охоплює фундаментальний принцип змагальності процесу (рішення у справі від 23 червня 1993 р.

“Руїз-Матеос проти Іспанії”), вимагає, щоб особу, щодо якої порушено провадження, було поінформовано про цей факт (рішення у справі від 4 березня 2014 р. “Діліпак та Каракая проти Туреччини”). Невручення стороні належним чином судових документів може позбавити його або її можливості захищати себе у провадженні (рішення у справі від 21 травня 2015 р. “Заводнік проти Словенії”).

Українським законодавством було визначено принципи адміністративного судочинства, серед яких – рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Цей принцип реалізується, зокрема, наданням особам, які беруть участь у справі, рівних процесуальних прав та обов’язків, до яких, крім іншого, віднесено право знати про дату, час і місце судового розгляду справи, про всі судові рішення, які ухвалюються у справі та стосуються їхніх інтересів, а також право давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення.

Проте ЄСПЛ було констатовано, що апеляційне провадження у цій справі було проведено з такими порушеннями, які призвели до позбавлення особи можливості надати свої заперечення щодо апеляційної скарги, поданої державним органом, і це призвело до порушення принципу рівності сторін.

Велика Палата Верховного Суду вказала, що згідно зі ст. 10 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру: а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*); б) інші заходи, передбачені у рішенні. Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі.

З огляду на характер (зміст) дій суду апеляційної інстанції під час вирішення справи за позовом С., оцінка яким надана у рішенні ЄСПЛ, можна дійти висновку, що було порушено гарантії справедливого судового розгляду, а саме принцип рівності сторін, згідно з яким кожній стороні має бути надана можливість представити справу, включаючи докази у справі, за таких умов, щоб сторона не перебувала у гіршому становищі, ніж інша.

Зважаючи на зміст та висновки, викладені в рішенні ЄСПЛ щодо порушень Конвенції та вимог національного законодавства в контексті

ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ОСОБИ ДОТИ, ДОКИ ЦЬОГО НЕ БУДЕ ДОВЕДЕНО...

цієї справи, а також порушень норм процесуального права, Велика Палата Верховного Суду встановила, що ці порушення можуть бути усунуті шляхом скасування постанови Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 17 липня 2012 р. із направленням справи до апеляційного суду на новий розгляд для ухвалення рішення відповідно до вимог процесуального законодавства.

Кримінальна юрисдикція

ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ОСОБИ ДОТИ, ДОКИ ЦЬОГО НЕ БУДЕ ДОВЕДЕНО ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ*

Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини відповідно до положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 62 Конституції України і ч. 1 ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) полягає у тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню доти, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Так, ухвалою Приморського районного суду міста Одеси від 22 вересня 2014 р. задоволено клопотання прокурора прокуратури Приморського району міста Одеси – О. звільнено від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого у ч. 2 ст. 367 Кримінального кодексу України (далі – КК України), на підставі п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України у зв'язку з закінченням строків давності, а кримінальне провадження щодо О. закрито на підставі п. 1 ч. 2 ст. 284 цього Кодексу.

Згідно з ухвалою суду органами досудового розслідування О. підозрювалася у тому, що, виконуючи обов'язки начальника відділення № 1 Кредитної спілки, вчинила службову недбалість, тобто неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, що спричинило тяжкі наслідки.

* Правову позицію сформовано Л. Сидоровою за: Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 3 травня 2018 р. у кримінальному провадженні № 522/116/14-к.